

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI YOSHLAR ISHLARI AGENTLIGINING VA UNING HUDUDY BO'LINMALARINING HUQUQBUZARLIK PROFILAKTIKASI SOHASIDAGI VAKOLATLARI (ILG'OR XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI MISOLIDA)

Umarov Zakir Ravupovich

O'zbekiston Respublikasi IIV Malaka oshirish institute "Maxsus-kasbiy
fanlar" kafedrası professori, iqtisod fanlari nomzodi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17789525>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-noyabr 2025 yil
Ma'qullandi: 28-noyabr 2025 yil
Nashr qilindi: 30-noyabr 2025 yil

KEY WORDS

*Yoshlar siyosati, huquqbuzarliklar
profilaktikasi, Yoshlar ishlari
agentligi, hududiy bo'linmalar,
jinoyatchilik profilaktikasi, xorijiy
tajriba, ijtimoiy integratsiya,
profilaktik dasturlar, yoshlar
madaniyati, barqaror rivojlanish.*

ABSTRACT

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi va uning hududiy bo'linmalarining huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasidagi vakolatlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Agentlikning yoshlar o'rtasida huquqiy madaniyatni yuksaltirish, ijtimoiy faollikni oshirish, jinoyatchilik va huquqbuzarliklarni oldini olishga qaratilgan davlat siyosatini amalga oshirishdagi o'rne o'rganiladi. Maqolada ilg'or xorijiy davlatlar — Janubiy Koreya, Yaponiya, Germaniya, Finlyandiya, Singapur kabi mamlakatlarda yoshlar siyosatini amalga oshiruvchi davlat organlarining profilaktika mexanizmlari, jamoatchilik bilan hamkorlik tizimi, davlat dasturlari va intervensiya modellari qiyosiy tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekistondagi yoshlar bilan ishlash tizimini yanada takomillashtirish, profilaktikaning innovatsion yo'nalishlarini joriy etish, xalqaro tajribalarni milliy amaliyotga implementatsiya qilish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Har qanday jamiyatning barqaror rivojlanishi, avvalo, yosh avlodning bilimli, huquqiy ongi yuksak, ijtimoiy mas'uliyatga ega fuqarolar sifatida kamol topishi bilan bevosita bog'liq. Yoshlar – mamlakatning strategik salohiyati, uning intellektual, ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotining asosiy omillaridan biridir. Shu sababli, davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida yoshlarni qo'llab-quvvatlash, ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish, huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan tizimli chora-tadbirlarni shakllantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasida keyingi yillarda yoshlar bilan ishlash tizimi tubdan takomillashtirildi. Xususan, 2020-yilda Yoshlar ishlari agentligining tashkil etilishi mamlakatda yoshlar siyosati sohasida markazlashgan, maqsadli va institutsional yondashuvni shakllantirdi. Agentlik va uning hududiy bo'linmalari yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularning huquqiy madaniyatini yuksaltirish, huquqbuzarliklar profilaktikasiga qaratilgan dastur va

loyihalarni amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning bandligini ta'minlash, og'ir hayotiy sharoitga tushib qolgan yoshlarga ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish, xatar guruhlarini aniqlash va ular bilan individual tarzda ishlash agentlik zimmasidagi asosiy vazifalardan hisoblanadi.

Zamonaviy sharoitda yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasi masalasining ahamiyati yanada oshib bormoqda. Globallashuv, raqamli muhit, internet-platformalar ta'siri, migratsiya jarayonlari, ijtimoiy tengsizlik va psixologik omillar yoshlar xatti-harakatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, internet o'yinlariga kuchli rioya qilish, virtual zo'ravonlik, kiberjinoyatchilik, deviant xulqning yangi shakllari profilaktika faoliyatini zamonaviy asosda tashkil etishni talab qilmoqda. Shu nuqtayi nazardan, Yoshlar ishlari agentligining ushbu sohadagi vakolatlari va faoliyatini takomillashtirish muhim va dolzarb vazifa hisoblanadi.

Ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi yoshlar bilan ishlashda kompleks, tizimli va uzviy yondashuvning samarali natijalarga erishishining asosiy omili ekanini ko'rsatadi. Janubiy Koreyada yoshlar siyosati "Yoshlar salohiyatini rivojlantirish modeli" asosida amalga oshirilib, davlat idoralari, mahalliy boshqaruv, ota-onalar qo'mitalari, ta'lim muassasalari va nodavlat notijorat tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlik qat'iy huquqiy asosda yo'lga qo'yilgan. Yaponiyada esa "Yoshlar fundamental qonuni" asosida yoshlar o'rtasidagi jinoyatchilik sabablari tahlil qilinib, ularni bartaraf etishga qaratilgan milliy strategiya ishlab chiqilgan. Psixologik, ijtimoiy va pedagogik intervensiyalar, krizis markazlari, yoshlar maslahat xizmatlari keng joriy qilingan.

Yevropa davlatlarida — xususan, Germaniya, Slovakiya, Finlyandiya va Niderlandiyada profilaktika tizimi yoshlar bilan erta ishlashga, ularni ijtimoiy hayotga integratsiya qilishga, jamoatchilikning faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan. Finlyandiya tajribasida "yoshlar kafolati" modeli jinoyatchilikning oldini olishda eng samarali mexanizmlardan biri sifatida tan olingan bo'lib, unda har bir yosh shaxsning ta'lim, mehnat va ijtimoiy hayotga integratsiyasi davlat tomonidan kafolatlanadi. Germaniyada esa "community policing" va "youth mentorship" dasturlari orqali yoshlar orasida deviant xatti-harakatlarning oldini olishga erishilgan.

Ushbu ilg'or tajribalar shuni ko'rsatadiki, yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasi faqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar vazifasi emas, balki davlatning kompleks siyosatini talab qiluvchi keng qamrovli jarayondir. O'zbekistonda ham Yoshlar ishlari agentligi mazkur jarayonning markaziy instituti sifatida yangicha mexanizmlarni joriy etish, profilaktikaning pedagogik, psixologik va ijtimoiy asoslarini kuchaytirish, mahalliy organlar faoliyatini muvofiqlashtirishga qaratilgan vazifalarni amalga oshirishi lozim.

O'zbekistonda yoshlar orasidagi huquqbuzarliklar profilaktikasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Bu sohada markaziy o'rinni O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi (keyingi o'rinlarda – Agentlik) va uning Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahri hamda tuman va shaharlardagi hududiy bo'linmalari egallaydi. Agentlikning bu yo'nalishdagi barcha vakolatlari faqat ikkita normativ hujjat bilan qat'iy belgilangan: «Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida»gi Qonunning 19-1-moddasi va Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 11-sentyabrdagi 550-son Qarori bilan tasdiqlangan Agentlik to'g'risidagi Nizomdir.

Ushbu hujjatlarga muvofiq, Agentlik va uning hududiy bo'linmalari o'z vakolatlari doirasida quyidagilarni amalga oshiradi:

- «huquqbuzarliklar profilaktikasiga doir davlat dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishda ishtirok etadi»[1];

- «yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasiga, shu jumladan huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasiga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirishda ishtirok etadi»[1];

- «yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar sodir etilishiga imkon berayotgan sabablar va shart-sharoitlarni aniqlashda hamda bartaraf etishda ko'maklashadi»[1];

- «huquqbuzarlikdan jabrlanuvchilarni, huquqbuzarliklar sodir etishga moyil bo'lgan, huquqbuzarlik sodir etgan, shu jumladan ilgari sudlangan va ozodlikdan mahrum etish joylaridan ozod qilingan shaxslarni (yoshlarni) ijtimoiy reabilitatsiya qilish va ijtimoiy moslashtirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishda ishtirok etadi»[1];

- «yoshlar o'rtasida jamiyatda huquqiy ongini, huquqiy madaniyatni yuksaltirishga va qonuniylilikni mustahkamlashga, shuningdek korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirishga qaratilgan huquqiy targ'ibot bo'yicha faoliyatda ishtirok etadi»[1];

- «huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi boshqa organlar hamda muassasalar bilan hamkorlik qiladi»[1].

Nizomning 11-bandida ham aynan shu vazifalar takrorlangan: Agentlik «yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar va jinoyatchilik profilaktikasini, shu jumladan, huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasiga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirishda faol ishtirok etish»ni o'z asosiy vazifalaridan biri deb belgilagan[2].

Amaliyotda bu vakolatlar quyidagicha amalga oshirilmoqda. 2024–2025-yillarda Agentlik va hududiy bo'linmalari tomonidan 180 mingdan ortiq «xavf guruhi»ga mansub yoshlar bilan individual profilaktik ishlar olib borildi, 1,2 milliondan ziyod yosh ish bilan ta'minlandi, 450 mingdan ortiq yosh tadbirkorlikka jalb qilindi, «Yoshlar daftari»ga kiritilgan 320 mingdan ziyod yosh bilan doimiy ishlash yo'lga qo'yildi, mahalla va profilaktika inspektorlari bilan birgalikda «xavfli yoshlar»ning yagona reyestri yuritilmoqda.

Ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, yoshlar orasidagi jinoyatchilikning eng samarali profilaktikasi faqat jazo emas, balki erta aralashuv, uzoq muddatli individual kuzatuv, ko'p idoraviy hamkorlik va ijtimoiy reabilitatsiyaning murakkab tizimidir. Finlyandiyada «Ankkuri» tizimi doirasida maktabdagi birinchi muammo, oilaviy zo'ravonlik yoki modda iste'moli alomatlari paydo bo'lishi bilan darhol politsiya, ijtimoiy xodim, psixolog va maktab vakillaridan iborat guruh yig'ilib, individual yordam rejasini tuzadi. 2023-yilda 19 000 ta holatda ishlendi, natijada 15–20 yoshlilar jinoyatchiligi 100 ming kishiga 312 ta holatni tashkil etdi – Yevropada eng past ko'rsatkichlardan biri. Germaniyada esa Jugendamt tomonidan oilaga 1–3-yil muddatga ijtimoiy pedagog va psixolog biriktiriladi, 2022-yilda 480 ming oila bilan ishlendi va yoshlar jinoyatchiligi 28 foizga kamaydi. Singapurda sud qarori bilan huquqbuzar yoshlar 6–18 oy qat'iy tartibli reabilitatsiya markaziga joylashtiriladi, keyin 2-yil mentorlik qilinadi – retsdiv darajasi 8 foizdan past. Janubiy Koreyada «Dream Start» dasturi doirasida kam ta'minlangan oilalar farzandlariga 0 yoshdan boshlab kompleks yordam ko'rsatiladi, 2023-yilda 1,4 million bola va yosh qamrab olindi.

Ushbu mamlakatlarda profilaktikaning muvaffaqiyati quyidagi omillarga bog'liq: erta aralashuv (0–12 yoshdan), ko'p idoraviy ma'lumot almashish, uzoq muddatli (1–3-yil) individual kuzatuv, qat'iy reabilitatsiya va reintegratsiya, raqamli platformalar orqali doimiy monitoring. O'zbekistonda Agentlik aynan shu yo'nalishda 19-1-modda va Nizomda belgilangan vakolatlariga ega bo'lib, ularni ilg'or tajriba asosida to'liq ro'yobga chiqarish imkoniyatiga ega. Buning uchun «xavf guruhi» yoshlari bilan ishlashni 0 yoshdan boshlash,

hududiy bo'linmalarda psixolog va ijtimoiy pedagoglar shtatlarini ko'paytirish, mahalla-IIV-maktab-Agentlik o'rtasida yagona raqamli reyestr yaratish, reabilitatsiyadan keyin 2-3-yillik mentorlik tizimini joriy etish talab etiladi. Ushbu choralar 19-1-modda va Nizomda ko'zda tutilgan vakolatlar doirasida to'liq amalga oshirilsa, 5-7-yil ichida O'zbekistonda yoshlar jinoyatchiligini 30-40 foizga kamaytirish hech qanday qo'shimcha qonunchilik o'zgartirishlarisiz mumkin bo'ladi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining «Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida»gi Qonuni, 19-1-modda // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi (lex.uz), 2023-yilgi tahrir.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 11-sentyabrdagi 550-son qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi to'g'risidagi nizom», 11-band // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi (lex.uz), 2022-yil 7-iyundagi 312-son qaror bilan o'zgartirilgan tahrir.

